

KS. MAREK CHMIELEWSKI, KS. ADAM RYBICKI,
KS. JAROSŁAW M. POPLAWSKI, TERESA PASZKOWSKA,
STANISŁAW T. ZARZYCKI

PRACE DYPLOMOWE
OBRONIONE W INSTYTUCIE TEOLOGII DUCHOWOŚCI KUL
W ROKU AKADEMICKIM 2012/2013

I. Rozprawy doktorskie

Promotor: ks. dr hab. Marek Chmielewski, prof. KUL

Katedra Teologii Duchowości Katolickiej

Izabela Maria KOWALSKA, *Kobięcy model towarzyszenia duchowego w świetle wybranych pism bł. Marceliny Darowskiej (1827-1911)*, Lublin 2012, ss. 333. Obrona – 17 grudnia 2012.

Temat kobiecego modelu towarzyszenia duchowego w pismach bł. Marceliny Darowskiej, podjęty w rozprawie doktorskiej Izabeli Kowalskiej, zasługuje za uwagę zarówno ze względu na jego oryginalność, jak i swą merytoryczno-poznawczą wartość. W odnośnej literaturze, dotyczącej szeroko rozumianego kierownictwa duchowego, niezwykle rzadko pojawia się kwestia roli kobiet w tej posłudze. Tymczasem w historii duchowości można znaleźć niezliczone przykłady mistrzyń duchowych, które dzieląc się swoim doświadczeniem życia duchowego i czerpiąc z bogactwa wrodzonego „geniuszu kobiety”, o którym pisze bł. Jan Paweł II w liście apostolskim *Mulieris dignitatem*, wybitnie przyczyniały się nie tylko do wzrostu świętości w Kościele, ale i wychowywania młodego pokolenia do odpowiedzialnych ról społecznych.

Wśród wielu znaczących postaci w polskiej duchowości pod tym względem wyróżnia się bł. Marcelina Darowska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP, która pozostawiła około 11,5 tys. listów do współsióstr i wychowanek niepokalańskich, jak również kilkadziesiąt serii rekolekcji i konferencji ascetycznych. Ten bogaty materiał źródłowy ukazuje ją jako charyzmatyczną towarzyszkę duchową, której posługa nie ograniczała się do wąsko pojętego kierownictwa duchowego, lecz obejmowała całokształt formacji ludzkiej, chrześcijańskiej, zakonnej – w przypadku zakonnicy, i do życia małżeńsko-rodzinnego – w przypadku świeckich kobiet.

Autorka dysertacji przyjęła linearną koncepcję rozprawy, która polega na tym, że rozwiązanie problemu badawczego sytuuje się w ostatnim rozdziale. Wobec tego dr Izabela Kowalska w pierwszym rozdziale swojej rozprawy ukazała osobiste do-

świadczanie korzystania z posługi kierownictwa duchowego przez Darowską, kreśląc jednocześnie ramy tej praktyki w XIX wieku.

Wychodząc ze słusznego założenia, że to osobiste doświadczenie rzutuje na pełnioną posługę kierownictwa, dr Kowalska w drugim rozdziale ukazała idee towarzyszenia duchowego w działalności rekolekcyjnej Błogosławionej. Warto nadmienić, że na tle ówczesnej kultury religijnej prowadzenie rekolekcji o charakterze zamkniętym przez kobietę i zakonnice było czymś naprawdę wyjątkowym. Niemniej jednak Darowska miała co do tego jasną wizję i wypróbowaną metodę. Te kwestie zostały dość wnikliwie przestudiowane i wydobyte z materiału źródłowego, jakim są zachowane teksty rekolekcji dla różnych grup sióstr, świeckich kobiet (mężatek i przygotowujących się do małżeństwa), jak również dziewcząt, a nawet dzieci.

Stosując podobną metodologię badań, dr Kowalska w trzecim rozdziale poddała analizie bogatą epistolografię Błogosławionej, adresowaną do rodziny naturalnej, do swoich kierowników duchowych: Józefy Karskiej, o. Hieronima Kajsiewicza i o. Piotra Semenki, do różnych osób duchownych, a także dzieci, wychowanek i różnych osób świeckich. To szerokie spektrum adresatów pozwoliło na wypracowanie w miarę zobjektywizowanej koncepcji towarzyszenia duchowego, którego prezentacji dokonano w rozdziale ostatnim. Pierwszy paragraf tego rozdziału jest syntezą przeprowadzonych analiz źródłowych, natomiast drugi paragraf stanowi próbę waloryzacji stosowanej przez Darowską pedagogii duchowej, jak również ocenę aktualności tej metody z perspektywy dzisiejszej praktyki życia duchowego i posługi kierownictwa duchowego.

Cennym uzupełnieniem rozprawy, zwłaszcza jej pierwszego rozdziału, są aneksy, które zawierają różne informacje biograficzne, jak np.: kalendarium życia, mapę okolic rodzinnego domu Darowskiej w Szulakach i jego plan, schemat genealogiczny rodziny Darowskich oraz różne fotografie.

Oprócz bardzo starannego i wzorcowego przygotowania rozprawy od strony formalnoteknicznej, na podkreślenie zasługuje dyskretnie, aczkolwiek bardzo konsekwentnie sygnalizowana świadomość metodologiczna. Autorka rozprawy wypracowała własną metodologię podjętych badań i w całości rozprawy pozostała jej wierna. Merytorycznym walorem rozprawy jest jej źródłowość. Wśród niewielu podejmowanych dotychczas naukowych prac badawczych odnośnie do bł. Marceliny Darowskiej i jej dzieła, problem prowadzonego przez nią towarzyszenia duchowego w sposób typowy dla kobiety nie był podejmowany. Prezentowana rozprawa jest więc oryginalna i zasługuje na publikację. Ponadto stanowi cenne dopełnienie wspomnianych studiów na temat życia i działalności Założycielki Niepokalanek.

Iryna KUDRIAVTSEVA, *Pustynia wewnętrzna w chrześcijańskim doświadczeniu duchowym. Studium na podstawie współczesnej literatury teologiczno-duchowej*, Lublin 2013, ss. 353. Obrona – 27 maja 2013.

Błogosławiony Jan Paweł II w liście apostołskim *Novo millennio ineunte* zauważa, że znakiem naszych czasów jest „powszechna potrzeba duchowości”, jaką obserwuje się pomimo „rozległych procesów laicyzacji” (por. NMI 33). Jednym z jej przejawów jest żywe zainteresowanie kontemplacją, samotnością i życiem pustelnicznym, o czym świadczą popularność pism takich autorów, jak: Carlo Caretto, Pierre-Marie Delfieux,

Catherine Doherty de Hueck, Tomasz Merton, J.M. Henri Nouven, Alessandro Pronzato czy Winfried Stinissen. Ci autorzy dzielą się swoim doświadczeniem duchowym, którego specyfiką jest milczenie i pustynia serca, czyli tzw. pustynia wewnętrzna, bez konieczności opuszczania swego miejsca zamieszkania i porzucania pracy oraz obowiązków stanu. Tego rodzaju doświadczenie duchowe jest niezwykle cenne i odpowiada mentalności współczesnego człowieka, który wskutek nasilającego się aktywności coraz mniej znajduje czasu na wyciszenie i wejście w sferę życia duchowego.

Te właśnie zagadnienia są przedmiotem prezentowanej rozprawy doktorskiej dr Iryny Kudriavtsevej. Odznacza się ona zarówno poprawnością formalnometodologiczną, jak i wysokim walorem poznawczym. Autorka jednoznacznie bowiem określa przedmiot materialny i formalny swoich badań, jak również stosowaną metodę. Przedmiotem materialnym jest – wspomniane wcześniej – doświadczenie pustyni wewnętrznej. Natomiast przedmiot formalny stanowi współczesna literatura teologiczno-duchowościowa, zwłaszcza wymienieni powyżej autorzy. Jeśli chodzi o metodę badawczą, to ma ona złożony charakter i została wypracowana na użytek podjętych badań. Składają się na nią, oprócz analizy teologicznej, także czynności naukotwórcze: fenomenologiczna, filologiczna i porównawcza.

Zgodnie z założeniem metodologicznym, dr Iryna Kudriavtseva w rozdziale pierwszym pt. „Współczesna wizja pustyni wewnętrznej” precyzuje przedmiot swoich badań, jakim jest pustynia wewnętrzna, dając mu osadzenie biblijne i patrystyczne, a następnie socjokulturowe. W kolejnych dwóch rozdziałach autorka omawia najpierw ascetyczny, a następnie kontemplacyjno-mistyczny wymiar pustyni wewnętrznej. Dopelnieniem tych analiz i zarazem – jak się wydaje – kulminacją podjętych badań jest apostołski wymiar pustyni wewnętrznej, omówiony w rozdziale czwartym. Uzupełnieniem rozprawy są aneksy, zawierające kilka przykładowych tekstów ilustrujących doświadczenie pustyni wewnętrznej. Jest wśród nich również interesujący, lecz prawie nieznanymi tekst dialogu mistycznego, ułożony przez ks. Piotra Semenenko CR († 1886).

Badania oparto na dość bogatej literaturze przedmiotu, która liczy 82 pozycje książkowe i 8 artykułów, głównie w języku polskim. Nie brak jednak dzieł w języku rosyjskim i angielskim, wśród których dominują pisma Catherine Doherty de Hueck i Tomasza Mertona. Dopelnia ją literatura pomocnicza w liczbie około 190 pozycji oraz dość pokaźna netografia. Zgodnie z zasadami realizowania rozpraw naukowych, wszystkie wymienione w bibliografii pozycje znalazły się w przypisach.

Pod względem formalnotechnicznym praca została przygotowana z dużą starannością. Również jeśli chodzi o merytoryczną stronę prezentowanej rozprawy, wykazuje ona wysoki walor poznawczy i wnosi do stanu badań w zakresie teologii duchowości w Polsce nową jakość. Problematyka pustyni wewnętrznej nie była bowiem dotychczas opracowywana w tak szerokim zakresie. Autorka przeprowadziła wnikliwą analizę poglądów na ten temat u kilku wiodących autorów. Na tej podstawie wykazała podobieństwa i różnice ich poglądów. Rozprawa jest więc bardzo dobrą syntezą na temat pustyni wewnętrznej.

Wnioski, do jakich dochodzi dr Kudriavtseva w wyniku swoich badań, mają wyraźne nachylenie praktyczno-duchowe, co jest typowe dla teologii duchowości. Stwierdza zatem, że pustynia wewnętrzna jest to styl życia, myślenia, pragnień

i oczekiwań, który obecnie przeżywa swoje *aggiornamento*. Przyjmując go współczesny człowiek, zwłaszcza chrześcijanin może skutecznie zabezpieczyć równowagę psychiczno-duchową i wydatnie przyczynić się do własnego rozwoju duchowego.

II. Prace magisterskie

s. LAB'YAK Liliya (Gródek Podolski, Ukraina), *Eucharystia w życiu siostry Leonii Nastal*; s. SEMENIUK Halyna (Gródek Podolski, Ukraina), *Modlitwa w życiu błogosławionego Jana Pawła II*; ZABOLOTNA Olha (Gródek Podolski, Ukraina), *Rola Ducha Świętego w życiu bł. Marii od Jezusa Ukrzyżowanego*

III. Inne aktywności

1. W Uroczystość Niepokalanego Poczęcia (8 grudnia 2012 r.) ks. dr hab. Marek Chmielewski, prof. KUL, został mianowany członkiem korespondentem Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej, która ma swoją siedzibę przy Papieskim Uniwersytecie „Antonianum” w Rzymie.

2. Dnia 14 lutego 2013 r. ks. dr hab. Marek Chmielewski odebrał w Kownie na Litwie tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Witolda Wielkiego, nadany mu w uznaniu osiągnięć naukowych i owocnej współpracy z Fakultetem Teologicznym tegoż Uniwersytetu. Przy tej okazji laureat w podziękowaniu powiedział między innymi: „Prawie dwadzieścia lat temu, 6 IX 1993 roku, w Kownie, na placu Sântaka, gdzie Wilia wpada do Niemna, bł. Jan Paweł II podczas swojej wizyty na Litwie mówił do mieszkańców miasta: «Oblicze ziemi odnawia się za sprawą człowieka, gdy duch ludzki jest posłuszny Duchowi Świętemu: Duchowi Prawdy i Miłości». W tych słowach papież, jako prorok naszych czasów, zawarł głęboką prawdę o duchowości człowieka. Jej istotą jest zdolność ludzkiej istoty do autotranscendencji, czyli przekraczania swojego biologicznego wymiaru, czym zasadniczo różni się on od wszystkich innych bytów na ziemi. Takie pojęcie duchowości przedstawił kard. Karol Wojtyła w słynnym dziele pt. *Osoba i czyn*. Potem jako papież tę wizję duchowości konsekwentnie rozwijał. Dał temu wyraz między innymi w swoim przemówieniu w Kownie.

We wszystkim tym, co człowiek jako istota rozumna i wolna potrafi zrobić czyniąc sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1,28), przejawia się jego duchowość. Zdolność abstrakcyjnego i twórczego myślenia, szczególnie rozwijana na uniwersytetach, wszystkie rodzaje sztuki i architektury, którymi zachwyca także to Miasto, zdumiewające wytwory techniki pozwalające człowiekowi opanowywać Kosmos – to wszystkie przejawy duchowości człowieka.

Jeśli ta zdolność przekraczania swojej biologicznej natury ukierunkowana jest na Boga, wówczas mamy duchowość religijną. Jej szczególną postacią jest duchowość chrześcijańska, czyli – jak mówił papież 20 lat temu – posłuszeństwo ducha ludzkiego wobec Ducha Świętego, który jest Duchem Prawdy i Miłości. W myśl tych słów, duchowość ożywiona uległością Bogu zdolna jest rzeczywiście przemieniać i odna-

wiać oblicze tej ziemi. Natomiast naturalna duchowość człowieka, jeśli jest oderwana od Boga – od Prawdy i Miłości, wówczas szybko przeradza się w totalitaryzm lub terroryzm, albo w hedonizm czy ten stan moralno-duchowy współczesnej Europy, który bł. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa* nazwał chorobą „horyzontalizmu”.

Na szczęście jednak – jak zauważa w innym miejscu Wielki Gość miasta Kowno sprzed 20 laty – znakiem naszych czasów jest to, że «mimo rozległych procesów laicyzacji obserwujemy dziś w świecie powszechną potrzebę duchowości» (NMI 33), przede wszystkim zaś duchowości religijnej.

W tym kontekście pragnę wyrazić swoją radość, że Uniwersytet Witolda Wielkiego, który powstał ponad 90 lat temu i od początku szczyli się otwartością swoich profesorów i studentów na najlepsze wartości humanistyczne, docenia także znaczenie duchowości chrześcijańskiej w rozwoju człowieka. Przykładem tego jest to wielkie wyróżnienie, jakim mnie dziś obdarzył, przyznając tytuł doktora *honoris causa*. Dostrzegam w tym przede wszystkim dowartościowanie teologii katolickiej w aspekcie duchowości, jak również uznanie ze strony Senatu Uniwersytetu Witolda Wielkiego i całej społeczności akademickiej dla trwającej od 1999 r. współpracy z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II, który w tym roku obchodzi 95 lat swego istnienia”.

3. Podczas dorocznego Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości w Wadowicach w dniach 21-22 czerwca 2013 r., w ramach którego odbywało się Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze, dotychczasowy prezes – ks. dr hab. Marek Chmielewski, prof. KUL, został ponownie wybrany na to stanowisko. Natomiast w skład Komisji Rewizyjnej weszli: dr hab. Teresa Paszkowska, prof. KUL, jako sekretarz i ks. dr hab. Jarosław M. Popławski, prof. KUL, jako członek.

4. Dnia 27 czerwca 2013 r. Rektor KUL mianował ks. dr. hab. Marka Chmielewskiego, prof. KUL, wiceprezesem Zarządu Fundacji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Anieli hr. Potulickiej.

Ks. dr hab. Jarosław M. Popławski, prof. KUL:

Katedra Historii Duchowości

Doktoraty:

Ks. Marek GNATARZ (Archidiecezja Lubelska), *Radykalizm ewangeliczny życia kapłańskiego według księdza Jana Ziei (1897-1991)*, Lublin 2013, ss. 245.

Maciej JAROSZ (Lublin), *Modlitwa w życiu i pismach Piotra Wojciecha Rostrowskiego OSB/Er. Cam. (1910-1999)*, Lublin 2013, ss. 340.

Ks. Tomasz RADLIŃSKI (Archidiecezja Lubelska), *Życie duchowe kobiet w świetle Listów św. Hieronima*, Lublin 2013, ss. 200.

Magisteria:

Cezary ŚCISŁOWSKI (Lublin), *Cierpienie jako ekspiacyjna ofiara za kapłanów w życiu i pismach s. Wandy Boniszewskiej († 2003)*, Lublin 2013, ss. 125.

Małgorzata BELINA (Lublin), *Owoce wewnętrznej walki w świetle korespondencji O. Pio z Kierownikami duchownymi w latach 1910-1922*, Lublin 2013, ss. 98.

Ks. dr Jan K. Miczyński (promotor):**Magisteria:**

Dk. Artur POTRAPELUKA (Archidiecezja Lubelska), *Problem inicjacji okultystycznych w pismach Aleksandra Posackiego SJ*, Lublin 2013, ss. 131.

Dr hab. Teresa Paszkowska, prof. KUL

Katedra Duchowości Życia Konsekwowanego

W roku akademickim 2012/13 w tej Katedrze nie było promocji doktoratów. Obroniono jedną pracę licencjacką: Paweł Hańczak OCD, *Formacja do modlitwy według św. Teresy od Jezusa „Drogi doskonałości”* (obrona 14 maja 2013, recenzent: ks. dr Jan Miczyński).

Ponadto napisano jedną recenzję habilitacyjną: Wiesław Block, *Vivere il vangelo con Francesco d'Assisi. Temi e figure della fraternità minoritica*, Edizioni Dehoniane Bologna 2013, ss. 382; oraz trzy recenzje rozpraw doktorskich: Izabela Kowalska, ks. Marcin Pietrzyk, ks. Tomasz Radliński. Opublikowano materiały z ubiegłorocznej sesji naukowej zorganizowanej przez Katedrę, z dodatkowymi tekstami w edycji pt. *Desperacja kobieca czy radykalizm duchowy? 800-lecie powołania św. Klary z Asyżu*, red. T. Paszkowska, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 312. Kierownik Katedry, dr hab. Teresa Paszkowska na 362. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski (Kraków–Wieliczka, 21-23 czerwca 2013) została zatwierdzona jako konsultor Zespołu ds. Apostolstwa Trzeźwości.

20 listopada 2012 r. na spotkaniu Instytutu – wobec konieczności restrukturyzacji – podjęto decyzję, że z dwu jednoosobowych katedr zostanie utworzona jedna z nową nazwą: *Katedra Formacji Duchowej*. Decyzję przekazano Radzie Wydziału, która 11 grudnia 2012 r. po przegłosowaniu przekazała sprawę do zatwierdzenia przez Senat KUL. Tym samym, od 1 października 2013 r. niniejsza Katedra przestaje funkcjonować.

Przy nowej Katedrze będą realizowane następujące zatwierdzone tematy rozpraw doktorskich: 1) *Duchowość kapłaństwa służebnego. Studium na podstawie pism św. Jana z Avili, Doktora Kościoła*; 2) *Problem życia mistycznego Cecylii Działyńskiej (1836-1899)*; 3) *Formacja do odpowiedzialności. Studium teologicznoduchowościowe*; 4) *Formacja duchowa poprzez mistagogię liturgiczną. Studium na podstawie pism bł. Kolumbana Marmiona (1858-1923)*; 5) *Antropologia czternastowiecznych mistyków angielskich w świetle ich pism*.

Dr hab. Stanisław T. Zarzycki SAC, prof. KUL

Katedra Antropologii Duchowej

Rozprawy doktorskie:

Danuta KWAŚNIK, *Anthropological and spiritual/theological model of dialogue between Christianity and Zen Buddhism according to Thomas Merton. (Antropologiczny i teologiczno-duchowy model dialogu chrześcijaństwa z Buddyzmem zen według Tomasza Mertona)*, Lublin 2013, ss. 225. Obrona – 17 czerwca 2013.

Rozprawa doktorska napisana w języku angielskim podejmuje bardzo ważne i aktualne zagadnienie: dialogu międzyreligijnego. Człowiekiem, który z racji dojrzenia w różnych środowiskach kulturowych i głębokiej asymilacji ducha Kościoła wyróżniał się taką postawą otwartości na innych, gotowości do dialogu jako sposobu szukania prawdy i mądrości Bożej oraz dzielenia się nią, był słynny trapista amerykański Tomasz Merton (1915-1968).

Autorka w swej rozprawie analizuje dwa wymiary dialogu Mertona z wyznawcami buddyźmu zen: antropologiczny i teologiczno-duchowy, i stara się opisać konstytutywne cechy tego dialogu, by naszkicować jego model.

W rozdziale I autorka ukazuje koncepcję dialogu międzyreligijnego Mertona, jego podstawy antropologiczne (a także po części filozoficzne, eklezjalne i duchowe) i motywy, jakimi inspirował się Merton w prowadzeniu owego dialogu. Dialog, według trapisty, to przede wszystkim spotkanie duchowe z drugim człowiekiem, stworzonym na obraz i podobieństwo Boże, opierający się na wzajemnym szacunku, uważnym słuchaniu drugiej strony, otwartości, zaufaniu, szczerości, zrozumieniu; jest to spotkanie prowadzące do obopólnego ubogacenia i głębszych więzi duchowych. Także buddyści widzą w dialogu z chrześcijaństwem wielką wartość. Polega ona, ich zdaniem, na możliwości poznania uczniów Chrystusa, ich nauki, tradycji duchowych w celu budowania potrzebnego pomostu pomiędzy Dalekim Wschodem i Zachodem i duchowej jedności.

Rozdział II opisuje „dynamikę antropologiczną dialogu Mertona z mistrzami zen”. Dynamika ta wypływa z obrazu Bożego obecnego w każdym człowieku, będącego swego rodzaju jakością dynamiczną, mającą możliwość rozwinięcia i spełnienia w ukierunkowaniu na jego Boski pierwowzór i zjednoczenia człowieka z Bogiem. Jako realista chrześcijański ukształtowany na objawieniu, klasycznych teologach i nauczaniu Kościoła, Merton był świadom, że tenże obraz Boży został w każdym człowieku do pewnego stopnia zniekształcony przez grzech pierworodny oraz jego skutki i że wymaga on koniecznej odnowy. To zniekształcenie obrazu i podobieństwa Bożego przejawia się w zaciemnieniu świadomości człowieka, wskutek czego nie wie on kim jest i kim winien się stać, w nieumiejętności właściwego korzystania z własnej wolności. Objawia się jako „zbytnie przywiązanie do własnej woli [...] do [swe-go] fałszywego «ja»” (s. 9). Rozpatrując powołanie człowieka do zjednoczenia z Bogiem i uporządkowanych relacji z innymi, Merton ukazuje drogę poszukiwania prawdziwej tożsamości w odniesieniu do Chrystusa i dokonanego przez Niego dzieła odkupienia. Droga ta rozpoczyna się od zerwania z grzechem i wiedzy poprzez wolną przemianę własnej świadomości, aż do uzyskania nowej świadomości w Chrystusie, nowego, prawdziwego „ja”. Jak to pokazała autorka rozprawy, ten aspekt doświadczenia duchowego stał się dla Mertona ważnym punktem w jego dialogu z buddyźmem zen.

W rozdziale III autorka dokonała analizy teologicznych zagadnień chrześcijańsko-buddyjskiego dialogu prowadzonego przez Mertona z mistrzami zen. Najpierw skupiła się na wartości objawienia w chrześcijaństwie i na kwestii objawienia w buddyźmie. Nadprzyrodzone objawienie chrześcijańskie nie ma odpowiednika po stronie buddyjskiej, można tam mówić jedynie o „doświadczeniu duchowym, które przenika naturalną ontologiczną podstawę bytu” (s. 11). Następnie analiza dotyczy zagadnień Boga, Jezusa Chrystusa, Ducha Świętego, które w dialogu Mertona z przedstawiciela-

mi zen zestawiane były z *sunyata*, buddą czyli oświeconym oraz *divine influx*. Zen jest areligijny, choć w doświadczeniu docelowym, doświadczeniu oświecenia ukierunkowany jest na transcendencję. Według Mertona paradygmat życia duchowego winien uwzględniać głęboką prawdę o zjednoczeniu dwóch natur: Boskiej i ludzkiej w Jezusie Chrystusie. Doktryna „trzech ciał Buddy” nie może stanowić odpowiednika dla nauki o Jezusie Chrystusie i Jego jedynej i wyjątkowej roli na drodze do zbawienia, gdyż dotyczy jedynie człowieka, jakkolwiek oświeconego i jest pełna legend i zabarwiona mitologią. Duch Święty, Duch Prawdy, za sprawą którego Syn Boży stał się Człowiekiem w Maryi, dopełnia misję Chrystusa w Kościele i kształtuje relację człowieka do Boga w Chrystusie. Jego działanie rozciąga się poza widzialne struktury Kościoła i jest obecne w innych religiach, dzięki czemu znajdujemy w nich elementy prawdy. W dialogu Mertona z Suzukim pojawia się kwestia *divine influx* na oznaczenie przez Suzukiego „pewnej aktywności przynależącej do porządku nadprzyrodzonego, do transcendencji” (s. 124). W dialogu z buddyzmem Merton od początku docenia wartość tradycji apofatycznej, tzn. wartość tajemnicy w chrześcijaństwie, którego teologia nie może być sprowadzona jedynie do wykładu dyskursywnego, intelektualnego. Nie oznacza to jego zgody na buddyjską wykładnię *non-self*.

Kolejny, IV rozdział dotyczy teologiczno-duchowego wymiaru dialogu. Autorka dokonała w nim zestawienia i porównania ważnych dla życia duchowego w chrześcijaństwie i buddyzmie zagadnień, podjętych w omawianym dialogu: 1) chrześcijańskiej i buddyjskiej tradycji monastycznej uwzględniającej po obu stronach właściwą sobie ascezę i kwestię czystości serca; 2) buddyjskiej ścieżki wiodącej do oświecenia z jej trzema głównymi elementami: a) mądrością, b) moralnością (zdobywaniem cnót) i (c) medytacją ukierunkowaną na oświecenie (*satori*). Rozmawiając o tych zagadnieniach z przedstawicielami buddyzmu zen, Merton dzielił się z nimi ewangeliczną mądrością, sposobem rozumienia i nabywania cnót w chrześcijaństwie oraz nauką i praktyką kontemplacji. Celem chrześcijańskiej drogi wiary jest zbawienie w Chrystusie, jedynym Zbawicielu świata, uzyskiwane w Kościele – Mistycznym Ciele Chrystusa; celem natomiast buddyjskiej drogi duchowej jest uzyskiwane własnym wysiłkiem wyzwolenie z różnych uwarunkowań istnienia, z koła *samsary*, wyzwolenia, które można objaśniać jako pewne doświadczenie transcendencji w postaci uzyskanej wyższej świadomości, nirwany, pokoju wewnętrznego, wolności od cierpienia, harmonii z kosmosem.

W ostatnim rozdziale (V) autorka przedstawiła owoce dialogu uzyskane w płaszczyźnie antropologicznej i teologiczno-duchowej. Składają się na nie: większa otwartość na siebie i szacunek dla odmiennych wartości i tradycji duchowych; uzyskana nowa jedność oraz współdziałanie na rzecz dobra wspólnego ludzkości, pokoju na świecie. Autorka dochodzi do wniosku, że dla Tomasza Mertona wyraźnymi wartościami buddyzmu zen, które mogą ubogacić chrześcijaństwo, są: poznanie buddyjskiej tradycji monastycznej, buddyjskiego kierownictwa duchowego i praktykowanej ascezy (s. 207). Chrześcijanie, którzy zbyt ulegają tendencjom sekularystycznym i odstępają od podstawowych wartości ludzkich, mogą się uczyć od buddystów głębokiego poszanowania dla życia, i zaangażowania w usuwanie cierpienia z życia ludzkiego.